

Hz. Ömer Döneminde Meydana Gelen Amvas Tâunu ve Etkileri

Ercan CENGİZ

Dr. Öğretim Üyesi, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölüm ve Anabilim Dalı
ercancengiz1976@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-9528-6878>

Makale Gönderilme Tarihi: 2019-12-23 15:44:58 — Makale Kabul Tarihi: 2019-12-24 15:38:23

Öz

Salgın hastalıklar tarih boyunca sebep oldukları kitlesel ölümlerle insanlığın maruz kaldığı felaketlerden biri olmuştur. Bu hastalıkların başında hiç şüphesiz dünya nüfusu üzerinde büyük etkiye sahip Kara Ölüm olarak adlandırılan veba gelmektedir. Hz. Peygamber'in de hadislerinde değinmiş olduğu tâun hastalığı, Arapça'da vebanın en çok görülen ve hıyarıklı olarak adlandırılan türüne verilen isimdir. Amvas'ta ortaya çıktıktan kısa süre sonra Suriye ve Irak'a kadar yayılan salgın, en çok Suriye toprakları üzerinde etkili olmuş ve aralarında sahabenin ileri gelenlerinin de bulunduğu on binlerce insanın ölümüne sebep olmuştur. Yaşanan insan kayıpları bölgede İslam'ın yayılmasına ve fetih hareketlerine büyük bir darbe vurmuştur. Tâun hastalığının etkili olduğu zaman diliminde, Hz. Ömer salgın bölgesiyle yakından ilgilenmiş, insanların her türlü ihtiyacını diğer eyaletlerden temin edilen malzemelerle karşılamaya gayret göstererek sosyal devlet anlayışının en güzel örneklerinden birini vermiştir. Salgının ortadan kalkmasıyla Suriye'ye giden Hz. Ömer askeri, sosyal ve idari alanlarda düzenlemelerde bulunmuştur. Hastalığın yaralarının sarılmasında özellikle askeri ve sosyal alanlarda aldığı tedbirler Hz. Ömer'in çağının çok ilerisinde bir yönetici olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışma Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Filistin'in Amvas adlı yerleşim yerinde ortaya çıkan bu veba salgınını konu almaktadır. Çalışmada salgının sonuçları askeri, siyasi, sosyal ve adli açılardan değerlendirilecektir.

Anahtar kavramlar: Amvas, Tâun, Hz. Ömer, Ebu Ubeyde b. Cerrah.

Taun (Plague) In Amvas And Its Effects During Caliph Omer's Period

Abstract

Epidemic had been one of the most hazardous disasters which caused massive death throughout history. The most important one of these epidemics, undoubtedly, was

plague which was also called Black Death. Taun disease, which was also mentioned in Prophet Muhammed in his sayings (hadith), was the most prevalent type of plague in Arabic language and bubonic plague was also used for this epidemic synonymously. The epidemic pervaded in Syria and Iraq, soon afterwards it first appeared in Amvas, and it became prevalent in Syria and caused the death of thousands of people among which there were some prominent companions of Prophet Muhammad. Human losses in the region played havoc with the spread of Islam and the operations of conquest greatly. During the period in which Taun (plague) was prevalent, Caliph Omar focused on the epidemic zone closely and he manifested one of the best examples of social government with the purpose of meeting all kinds of demands that people needed. Following the elimination of plague, Caliph Omar went to Syria to implement for military, social and administrative arrangements. The remedy of the disease showed that Caliph Omar was ahead of his time with his precautions especially in military and social fields. This study deals with the plague epidemic which occurred in Amvas, Palestine during Caliph Omar's Period. The result of the study will be interpreted in respect to the military, political, social and legal grounds.

Keywords: Amvas, Taun (plague), Caliph Omar, Ebu Ubeyde b. Cerrah

Giriş

Hz. Ömer'in hilafeti döneminde, Filistin topraklarında bulunan Amvas¹ adlı yerleşim yerinde ortaya çıkan veba hastalığı, hızla yayılarak Suriye ve Irak topraklarında kadar ulaştı. Fakat salgının en şiddetli yaşandığı yer Suriye toprakları oldu.² Amvas'ta başlayan hıyarcıklı veba, vebanın üç türünden biri ve en yaygın görülen türü olup Araplar tarafından tâun olarak adlandırılmaktaydı.³ Bu sebeple salgına Amvas'a nispetle Amvas Tâunu denildi. Geniş bir alana yayılan salgın sahabenin önde gelenlerinin de dâhil olduğu on binlerce insanın ölümüne neden oldu. Am-

- 1 Amvas, Filistin'de Kudüs ile Remle arasında yer alan ve Remle'den altı mil uzaklıkta bulunan küçük bir yerleşim yerinin adı olmakla beraber İbn Sa'd ve Belazuri Amvas'ı Amevas olarak okuyanların bulunduğunu belirtirken, İbn Asakir ise İmevas olarak okuyanlarında bulunduğunu kaydetmektedir. Bkz: Muhammed b. Sa'd b. Meni' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî İbn Sa'd, *Kitâbü't-Ta-bakâti'l-Kebîr*, trc. Adnan Demircan, 11 c. (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015). c. 3, s. 327; Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Bûldân* (Beyrut: Derve ve Mektebetü'l-hilal, t.y.) s. 190; Ebü'l-Kâsım Ali b. Hibetullâh b. Abdullah İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, thk. Muhibbuddin Ebi Said Ömer, 17 c. (Beyrut: Darü'l- Fikir, 1995). c. II, s. 168.
- 2 İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*. c. 2, s. 168-169; Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, 11 c. (Beyrut: Darü't-turas, 1967). c. 4, s. 485-486; Ali Muhammed Sallâbi, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*, trc. Mehmet Akbaş (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018). s. 248; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddin Ömer b. Kesir el-Kureyşî ed-Dimeşki İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, 1. Bs, 21 c. (Dâru Hicre, 1998). c. 10, s. 76; el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Bûldân*. s. 299.
- 3 Özlem Genç, "Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa'sına Etkileri", *Tarih Okulu* 10 (Ağustos 2011): 123-150. s. 125; "Plague", *World Health Organization*, 22 Kasım 2019, www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/plague.

vas Tâunu, o zamana kadar Müslümanların şahit olduğu en büyük salgın hastalık olduğundan sebep olduğu kayıplar nedeniyle Müslümanların korku ve dehşete kapılmasına yol açtı.⁴

Hz. Peygamber'in de hadislerinde değindiği tâuna karşı Hz. Ömer, İslam Devleti'nin tüm olanaklarını kullanarak hastalıktan zarar gören insanlara yardımda bulundu. Fakat aynı yıl meydana gelen ve Amu'r-ramade⁵ olarak adlandırılan kıtlık nedeniyle Hz. Ömer'in Suriye'ye yardımları olumsuz yönde etkilendi.⁶ Hastalığın kendisi kadar sonuçları da büyük sıkıntılılara yol açtı. Bu sebeple Hz. Ömer, bizzat salgından en çok etkilenen Suriye bölgesine giderek askeri, idari ve sosyal düzenlemelerde bulundu. Halifenin aldığı tedbirler sosyal devlet anlayışının en güzel örneklerini yansıtmaya ve çağının ötesinde bir kavrayışa sahip olmasını göstermesi açısından kayda değerdir.⁷

1. Tâun Hastalığı

Tâun, sözlükte yaralamak, ayıplamak, kusurlu görmek anlamlarındaki ta'n kökünden türemiş olup,⁸ tâuna yakalanan kişi ise matun veya tain olarak isimlendirilmektedir. Lisanu'l-Arab'ta tâun havayı, huyu, bedeni bozan ve çürüten, görmeyi zorlaştıran ölümcül ve bulaşıcı bir hastalık olarak tanımlanırken,⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, et-Tıbbü'n-Nebevî adlı eserinde her tâunun bir veba olduğunu ancak her vebanın tâun olmadığını kaydederek aslında tâunun vebanın bir türü olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁰ Modern tıbbın veba hakkında ortaya koyduğu bilgiler de İbn Kayyim'in tespitini doğrulamaktadır. Nitekim *yersina pestis* adlı bakteri ile ortaya çıkan ve pireler vasıtasıyla enfekte olmuş bir kemirgenden

4 İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*. c. 2, s. 168-169; et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülük*. c. 4, s. 485-496; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. c. 10, s. 76; Sallâbi, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 248; el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*. s. 299.

5 Hz. Ömer'in hilafet döneminde h. 18. yılda Arap Yarımadası'nda büyük bir kıtlık yaşanmış ve bu yıla Amu'r-ramade denilmiştir. Bkz. Sallâbi, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 239-240.

6 Sallâbi, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 239-240.

7 Muhammed Temmavi, *Hiz. Ömer ve Modern Sistemler*, trc. Muhammed Vesin Taylan (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2004). s. 193; Sallâbi, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 253; Allame Şibli Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, trc. Talip Yaşar Alp, 2. Bs (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2015). s. 140.

8 Nühket Varlık, "Tâun", TDV, 44 c. (İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi, 2011). c. 40, s. 175.

9 Muhammed b. Mukrem b. Ali İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 3. Bs, 15 c. (Beyrut: Daru's-Sadir, t.y.). c. 13, s. 267.

10 İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Tıbbu'n Nebevî*, thk. Abdulhalık Adülgani (Beyrut: Darü'l Fikir, t.y.). s. 30.

diğerine taşınmakta olan vebanın Bubonik, Septisemik ve Pnömonik olmaz üzere üç türü vardır. İbn Kayyim'in tâun olarak nitelendirdiği veba türü ise vebanın en yaygın olarak görülen ve hıyarcıklı olarak da adlandırılan Bubonik türüdür.¹¹ Eski zamanlarda tabipler hıyarcıklı veba türü için tâun kelimesini kullanırken içeriğini tam olarak bilmedikleri bütün salgın hastalıklar için ise veba kelimesini kullanmışlardır.¹² Veba salgınları özellikle kıtlığın yaşandığı ve hayvan ölümlerinin çok olduğu yıllarda kemirgenlerde bulunan pirelerin, ölen hayvanları terk ederek yeni yaşam alanı olarak hastalığı insan bedenlerine taşımalarıyla yaşanmıştır.¹³

Tâun ölümcül olmakla birlikte hastalığa yakalananlar arasında ölüm oranı % 30 ile % 60 arasında değişmektedir. Bu oranla tâun, veba türleri içinde ölüm oranı en düşük olan türüdür. Diğer taraftan hastalığın bu türü akciğerlere kadar ilerleyip yayılarak en ölümcül veba türü olan Pnömonik vebaya dönüşebilmektedir. Pire ısırığıyla insan vücuduna giren ve en yakın lenf düğümüne doğru hareket eden *yersina pestis* bakterisi lenfin iltihaplanarak gerilmesine sebep olur.¹⁴ Hastalığın ilerleyen evresinde lenf düğümlerinin büyümesiyle vücutta iltihaplı ve şiddetli ağrıya sebep olan şişkinlikler meydana gelir. Bu şişlikler genellikle vücutta derinin diğer vücut bölgelerine nazaran daha ince olduğu koltuk altı, kulak arkası, kulak memesi ve kasık bölgelerinde daha yoğun olarak çıkmaktadır.¹⁵ Meydana gelen şişlikler kırmızı, sarı ve siyah renkte olabilir. Hastalığın en hafif türünde şişliğin rengi kırmızı olurken hastalığın şiddetinin artmasıyla beraber renk önce sarıya sonra siyaha dönüşmektedir. Vücutta siyah renkli şişlikler meydana geldiğinde ise hastanın kurtulması neredeyse imkânsızdır. Bu evrede şişlikler içi irin dolu açık yaralar haline dönüşür, görme zorlaşır, hastanın kalbi normalin çok üstünde hızla atmaya başlar ve bu da kalbin durmasına sebep olarak hastanın ölümüne yol açar.¹⁶

Ortaçağda tâun hastalığına yakalananların tedavisi ile ilgili olarak kesin sonuç verecek bir tıbbi tedavi yöntemi bulunmamaktaydı. Tâun hastalığı görülenlerin vücutlarında oluşan şişlikler kendiliğinden patlayıp, çıbanın içerisindeki kan ve irin dışarıya akarsa kişinin kurtulması mümkündü. Aksi halde hastalığa yakalananlar

11 Genç, "Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa'sına Etkileri". s. 125; "Plague".

12 Nuran Yıldırım, "Salgınlar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 8 c. (İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994). c. 6, s. 423.

13 Genç, "Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa'sına Etkileri". s. 125.

14 "Plague". Genç, "Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa'sına Etkileri". s. 125.

15 el-Cevziyye, *et-Tıbbu'n Nebevi*. s. 29.

16 Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *et-Tıbbu'n Nebevi*, thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı, 1. Bs (Derun Nefeis, 2004). s. 265; Mecmüdüddin Muhammed b. Yakub el-Feyruzabadi, *el-Kamusü'l Muhit*, 8. Bs (Beyrut: Müessesetü'l-risale, 2005). s. 548; "Plague".

genelde üç gün içerisinde ölmekteydi.¹⁷ Tâun hastalığının tedavisi ile ilgili olarak İmam Şafi ise, hastalığa yakalananları tedavi etmek için menekşe çiçeğinin ezilmesiyle elde edilen merhemın çıbanın üstüne sürülmesi veya menekşenin kaynatılarak suyunun hastaya içirilmesi tavsiyesinde bulunmuştur.¹⁸

İlk olarak, m.ö. 10 - 9. yüzyıllarda Hindistan ile Çin’de görülen veba, varlığı bilinen endemik bir hastalık olup, uluslararası ticaretin gelişim göstermesiyle tüccarlar vasıtasıyla Orta Asya, Mezopotamya ve Yakındoğu’daki büyük ticaret merkezi konumunda bulunan şehirlere kadar ulaşmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda ise İskenderiye, İstanbul ve Rusya’ya ulaşan hastalık Anadolu üzerinden Avrupa ve Afrika’ya kadar yayılmıştır. Tıbbın gelişmediği, vebanın sebeplerinin ve tedavisinin henüz bilinmediği dönemlerde meydana gelen veba salgınları milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı veba, özellikle Avrupalılar tarafından Tanrı’nın bir gazabı ve günahkâr kullarına gönderdiği tanrısal bir hastalık olarak telakki edilmiştir.¹⁹

1.1. Hadislerde Tâun

İslamiyet’in zuhurundan önce varlığı bilinen tâun hastalığına Hz. Peygamber de hadislerinde değinmiştir. Hz. Aişe’nin tâunun ne olduğunu sorması üzerine Hz. Peygamber, “Devenin bezesi gibi bir bezedir. En çok koltuk altında çıkar.” cevabını vermiştir.²⁰ Hz. Peygamber’in bu cevabından kendisinin, tâunun insanda bulunan bezelerin zarar görmesiyle meydana geldiğini ve ekseriyetle derinin ince olduğu vücut bölgelerinde çıktığını bildiği anlaşılmaktadır.

Günümüzde vebanın meydana çıkış sebebi kesin olarak bilinmemekte ve hastalığın yayılmasını önlemek için hastaların izole edilmesi alınacak ilk tedbirler arasında belirtilmektedir.²¹ Yaklaşık on dört asır öncesinde Hz. Peygamber, “Şayet bir yerde tâun hastalığı olduğunu işitirseniz oraya girmeyin. Bir yerde tâun hastalığı çıkarsa ve siz orada bulunursanız tâundan kaçarak oradan çıkmayın.”²² hadisi ile Müslümanlara karantina uygulaması tavsiyesinde bulunmuştur. Hz. Peygamber’in, tâuna yakalanan kimselere buldukları yerden ayrılmamalarını ve sağlıklı kim-

17 Raziyyuddin el-Hasan b. Muhammed b. Haydar el-Advi es-Seğani, *el-Ubabu ez-Zahir ve'l-lübabu el-fehir*, t.y. s. 142; Genç, “Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa’sına Etkileri”. s. 125.

18 Ebü'l-Fazl Şemsüddin Muhammed b. Ali b. Ahmed ed-Dımaşki İbn Tolun, *el-Menhelü'r-reviyyu fi't-tıbbi'n-nebevi*, thk. el-Hafız Aziz Beg, 1. Bs (Riyad: Dar'alemu'l-Kütub, 1995). s.153.

19 Yıldırım, “Salgınlar”. c. 6, s. 423.

20 İbn Kayyim, s. 29.

21 “Plague”.

22 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42: 53 (25118); Mâlik b. Enes, Câmi, 7; el-Kuşeyri, *Sahihu Müslim*, 4: 1733 (98); Ebü Dâvûd, “Cenâiz”, 6.

selerin de tâun bulunan bölgeye girmemesini öğütlemesi hastalığın yayılarak daha fazla insana zarar vermesini önlemiştir.

Hadiste buldukları yerden ayrılmama yönünde uyarıda bulunulan kişilerin sadece hastalığa yakalananlar olmayıp, tâunun baş gösterdiği bölgede bulunan kişilerin tamamını kapsaması da ayrıca dikkat çekici bir durumdur. Zira tâuna sebep olan bakteriye maruz kalmış fakat hastalık belirtilerinin henüz görülmediği kişi, kendisinin hastalığa yakalanmadığını düşünerek bulunduğu yeri terk etmesi durumunda yine hastalığın yayılmasına sebebiyet verecektir.

Hastalık belirtilerinin görülmediği kimselerin karantina bölgesinde kalmalarının toplum sağlığı ve sosyal yardımlaşma açısından da faydaları bulunmaktadır. Bu kişiler tâun nedeniyle hayatını kaybetmiş Müslümanları defnederek hem dini bir vecibeyi yerine getirmiş hem de hastalığa sebep olan bakterinin hava yoluyla yayılmasını engellemiş olacaktırlar. Ayrıca tâun sebebiyle güçsüz düşmüş kimselerin ihtiyaçlarının giderilmesi ile anne ve babasını kaybetmiş çocukların bakımları da bu Müslümanlar tarafından üstlenilmiştir.²³

Hz. Peygamber'in tâun ile alakalı bir başka hadisi şerifinde ise "Allah tâunu müminler için rahmet kıldı. Bu sebeple tâuna yakalanmış bir kul, başına gelene sabrederek ve ecrini Allah'tan bekleyerek bulunduğu yerde ikamete devam eder ve başına ancak Allah ne takdir etmişse onun geleceğini bilirse, kendisine şehit sevabı verilir."²⁴ buyurmuştur. Tâun gibi ölümcül ve bulaşıcı bir hastalığın vuku bulduğu yerde bulunan kişilerin hastalığa yakalanmış olsun veya olmasın bulunduğu yeri terk etmek istemesi insan tabiatının doğal bir sonucudur. Bu ise hastalığın yayılarak sağlıklı insanların da hastalıktan zarar görmesine sebep olacaktır. Hz. Peygamber hadisinde Müslümanlara tâunun kendileri için bir rahmet vesilesi kıldığını ve tâuna yakalanmaları durumunda buldukları yeri terk etmeyip sabretmelerini halinde şehit sevabı alacaklarını belirtmektedir. Bu hadis doğrultusunda Müslümanlar ikamet ettikleri yerde kalarak zamanın tıbbi bilgisi ölçüsünde hastalıklarına çare aramaya devam edeceklerdir. Öte yandan buldukları yerden ayrılmamaları hasebiyle diğer Müslümanların hastalığa yakalanmalarını engelleyip onları korumuş olacaktırlar. Tâundan ölmeleri durumunda ise sabırlarının karşılığının şehit sevabı olduğunu bileceklerdir.

Ayrıca Hz. Peygamber, "Tâun'dan kaçan cihattan kaçan gibidir."²⁵ hadisiyle tâun bulunan yerden kaçanı savaş meydanından kaçan biriyle eş değer tutmuş, tâundan kaçmak savaş suçu gibi kabul edilmiştir.

23 Sallâbi, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 255; Remzi İbrahim Abdullah, "Amvas Tâunu", *Tikrit Üniversitesi İlmî Dergisi* 20/1 (2012): 287-311. s. 292.

24 el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, 3: 1521 (165); Buhârî, "Kader", 15; el-Kastalani, *İrşadü's-sêri li-şerhi sahihi'l Buhari*, 2: 465 (1373).

25 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 22: 365 (14478).

Hız. Peygamber'in hadislerinde tâunla karşılaştığında sabredilmesi öğüdü ve sabredeninin sevabının cennet olacağı müjdesi Saîd b. Kesîr b. Ğafir'in şiirine şu şekilde yansımıştır:

قال سَعِيدُ بْنُ كَثِيرٍ بْنِ عُفَيْرٍ قَالَ: فَفِيهِ يَقُولُ الشَّاعِرُ
رُبَّ خِرْقٍ مِثْلُ الْهَالِلِ، وَبِيضًا ... ء لَعُوبٍ بِالْجِرْعِ مِنْ عَمَّوَسٍ
قَدْ لَقُوا اللَّهَ عَيْرَ بَاغٍ عَلَيْهِمْ ... فَأَحَلُّوا بَعِيرٍ دَارِ ابْتِنَاسٍ
وَصَبْرَنَا حَقًّا، كَمَا وَعَدَ اللَّهُ... وَكُنَّا فِي الصَّبْرِ قَوْمَ تَأْسَى²⁶

“Amvas tâunundan dolayı nice sağlıklı ve güçlü kişiler hilal gibi inceldi. Kendilerinden razı olunmuş bir halde Rablerinin huzuruna vardılar ve dünyada benzeri olmayan bir yere yerleştirildiler. Lisan-ı halleriyle “Bizler hakkıyla sabrettik ve sabır konusunda örnek bir topluluk olduk” dediler.”

2. Suriye'nin Fethi ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın Suriye'ye Gelişi

Hız. Ebubekir irtidat hareketlerini bastırdıktan sonra sahabe ile istişarede bulunarak Şam'ın fethi için bölgeye asker göndermeye karar verdi. Bu karar doğrultusunda hicri 12. yılın sonunda birer sancak verdiği Amr b.el-As, Yezid b. Ebû Süfyân ve Şürahbil b. Hasene'yi komutaları altındaki üçer bin askerle Şam bölgesine sevk etti. Hız. Ebubekir, Amr b. el-As'ı Filistin'e, Şürahbil b. Hasene'yi Ürdün'e, Yezid b. Ebu Süfyân'ı Dımaşk'a vali tayin etmiş ve bu komutanları gönderdikleri bölgenin fethiyle görevlendirmiştir. Hız. Ebubekir daha sonra fetih için giden kuvvetlere yardımcı olması için takviye asker göndermiş ve her komutanın emrinde bulunan asker sayısı yedi bin beş yüz kişiye ulaşmıştır. Filistin'e gönderilen Amr b. el-As, yazdığı mektupla düşman ordusunun kalabalık, bölgenin ise oldukça geniş olduğunu bildirmiş ve halifeden yardım talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Hız. Ebubekir, Irak'ta bulunan Halid b. Velid'e mektup yazarak Şam'da bulunan Müslümanlara yardıma gitmesini ve savaş için toplandıklarında komutanlık görevini üstlenmesini emretmiştir.²⁷

26 Ebû Zü'râ Abdurrahmân b. Amr b. Abdillâh ed-Dımaşkî, *Tarih'ü Ebi Züra ed-Dımaşki*, thk. Şukrullah Nimetullahi Kavceni (Dımaşk: Mecmeul Luğati'l-Arabiyye, t.y.) c.1, s. 179.

27 el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*. s. 149-151; s. 66-70; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, 5. Bs (İstanbul: İFAV, 2014). s. 353-357; İzzüddin Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l Esir, *el-Kâmil fit-Târih*, thk. Abdullah el-Kazi, 2. Bs, 8 c. (Beyrut: Darü'l Kütübî'l-ilmîyye, 1994). c. 2, s. 279.

Hz. Ebubekir'in Şam'ın fethiyle görevlendirdiği komutanlar arasında Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın bulunduğu yönünde rivayetler de²⁸ vardır. Diğer taraftan Belâzurî, Hz. Ebubekir'in Ebu Ubeyde b. Cerrah'a da sancak dikmek istemesine karşılık Ebu Ubeyde'nin görevden affını istediğini kaydetmekte ve Şam'ın fethi için gönderilen komutanlar arasında onun ismini zikretmemektedir. Bununla birlikte müellif eserinde Şam bölgesine gönderilen komutanlar arasında Ebu Ubeyde'nin adını da belirtmekte ve Hz. Ömer'in halife olmasının ardından Ebu Ubeyde'yi Şam valiliğine getirdiğini belirtmektedir.²⁹ Aynı şekilde İbn Asakir, *Târîhu Medîneti Dımaşk* adlı eserinde Şam'a gönderilen ilk komutanların isimlerini sıralarken Ebu Ubeyde b. Cerrah'ın ismini yer vermemekte fakat daha sonra Suriye'nin fethi ile görevli komutanlar arasında Ebu Ubeyde'nin de bulunduğunu haber vermektedir.³⁰ Ebu Ubeyde'nin isminin Şam'ın fethi için gönderilen ilk komutanlar arasında bulunmasına rağmen isminin daha sonra bölgede bulunan birliklerden birinin komutanı olarak anılması, O'nun bölgedeki kuvvetlere destek amacıyla gönderilen kuvvetlerden birinin başında görevli olarak bölgeye gönderilmiş olmasıyla açıklanabilir.

Hz. Ebubekir döneminde Şam'daki fetih hareketleri Irak'tan bölgeye komutan olarak tayin edilen Halid b. Velid komutasında başarılı bir şekilde sürdürülmüş, Dûmetülcendel, Mercirâhıt, Busra fethedilmiş ve Bizans İmparatorluğu'na karşı Ecnadeyn Savaşı kazanılmıştır. Hz. Ebubekir'in vefatından sonra halife olan Hz. Ömer döneminde de Müslümanlar Şam bölgesinde fetih faaliyetlerine devam etmiştir.³¹

Yermuk Savaşı'ndan sonra Hz. Ömer, Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı Halid b. Velid'in yerine Şam valiliğine getirmiştir. Ebu Ubeyde bu göreve getirildikten sonra Emirü'l Ümera unvanını almış ve bu unvanı kullanan ilk komutan olmuştur.³²

3. Amvas Tâunu'nun Ortaya Çıkışı ve Yayılması

Amvas, Ebu Ubeyde b. Cerrah yönetiminde Suriye bölgesinde sürdürülen fetih faaliyetleri sonucunda İslam topraklarına katılmıştır. Hz. Ömer döneminde h.17.³³

28 İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l Esir, *Esedü'l-ğabe fi Marifeti's-sahabe*, thk. Ali Muhammed Muavvid ve Avil Ahmed Abdülmevcud, 8 c. (Beyrut: Darü'l Kutubi'l İlmiyye, t.y.). c. 5, s. 456; Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vâkidî, *Fütuhu's-Şam*, t.y. s.27-29.

29 el-Belâzurî, *Fütühu'l-Büldân*. s. 149.

30 İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*. c. 2, s. 68-70.

31 İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*. c. 2, s. 70; Mustafa Fayda, *Hulefâ-yı Râşidin Devri (Dört Halife Dönemi)*, 1. Bs (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2014). s. 213-228.

32 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. c. 10, s. 571.

33 Abdurrahman ibn Mende el-Abdi el-Esbahani, *el-Mustahrac min Kutubi el-nas lit-tezkira*, thk. Amir Hasan Sabri el-Temimi (Bahreyn: Vezaratü'l adl vaşşunu'l İslamiyye, t.y.). c. 2 s.443; el-Mutahhar b. Tahir el-Makdisi, *el-Bedü ve't-Tarih* (Bursaid: Mektebetü'l sekafeti diniyye, t.y.). c. 5. s. 186; Numani, *Bütûn Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. s. 137.

veya 18. yılda³⁴ Amvas'ta ortaya çıkarak kısa sürede Suriye, Filistin ile Irak'ın Basra ve Kufe bölgelerine kadar yayılan büyük bir veba salgını meydana gelmiş, hastalığın ilk olarak Amvas'ta görülmesi sebebiyle salgın Amvas Tâunu olarak adlandırılmıştır. Tâun Suriye, Filistin ve Irak'a kadar yayılmasına rağmen iklim ve rakımdan kaynaklı olarak en çok zararı Suriye bölgesine vermiştir.³⁵ Irak'a kadar yayılan Amvas Tâunu, burada da etkili olarak çok fazla insanın ölümüne sebep olduğundan Irak'ta Tâunu Carif olarak adlandırılmıştır.³⁶

Amvas Tâunu, aralarında Ebu Ubeyde b. Cerrah, Muaz b. Cebel, Yezid b. Ebu Süfyan, Şürahbil b. Hasene, Fazl b. Abbas, Süheyl b. Amr, Ebu Cendel b. Süheyl gibi sahabenin ileri gelenlerinin de bulunduğu on binlerce insanın ölümüne sebep olmuştur.³⁷ Amvas Tâunu'nda ölenlerin sayısı kesin olarak tespit edilememekle birlikte İslam tarihi kaynakları tâundan ölenler ile ilgili oldukça farklı sayılar vermektedir. İbn Asakir ölenlerin sayısını 20.000,³⁸ Yakubi, el-Cevzi ve Taberi 25.000,³⁹ Makdisi 23.000 ile 29.000⁴⁰ arası olarak kaydetmektedir. Kastalani Amvas Tâunu'ndan üç gün içerisinde 70.000⁴¹ kişinin öldüğünü belirtirken İbn Hacer el-Askalânî ise ölenlerin sayılamayacak kadar çok olduğunu bildirerek tâunun ulaştığı boyutu gözler önüne sermektedir.⁴²

Tâun hastalığının şiddetinin artmasında, aynı yıl meydana gelen kıtlığın ve Müslümanların Suriye'de Rumlar ve Irak'ta Farslar ile büyük bir mücadele içerisinde olmasının da etkisi vardı. Meydana gelen savaşlarda binlerce insan hayatını

34 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. c. 10, s.76; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. c. 3, s. 327; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabi, *Târîhu'l-İslâm*, thk. Beşşer Avvad Maruf, 1. Bs, 6 c. (Dar el-Garb el-İslami, 2003). c. 2 s. 152; el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*. s. 190; Celâleddin Suyûtî, *Halifeler Tarihi*, trc. Onur Özatağ (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014). s. 145.

35 İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*. c. 2, s. 168-169; et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülük*. c. 4 s. 485-486; Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 248; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*.c. 10, s.76;el-Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*. s. 188; Abdullah, "Amvas Tâunu". s. 299; İbrahim Sarıçam, *Hiz. Ömer* (Ankara: TDV Yayınları, 2015). s. 106.

36 es-Seğani, *el-Ubabu ez-Zahir ve'l-lübabu el-fehir*. 376.

37 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. c. 10, s. 41;Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Târîhu't Taberî*, thk. Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim, 12 c. (Kahire: Daru'l-maarif bi Mısır, t.y.). c. 4, s. 60, Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 249.

38 İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*. c. II, s. 171.

39 Ahmed b. Ebî Ya'küb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih el-Ya'kübî, *Târîhu'l-Ya'kübî*, 2. Bs, 3 c. (Beyrut: Der Sadir, t.y.). c. 1, 165, et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülük*. c. 4, s.101; Ebü'l Ferec Cemâ-luddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzi, *el-Muntazam fi târihi'l-mülük ve'l-ümem*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, 1. Bs, 19 c. (Beyrut: Darü'l Kütübü'l İlmiyye, 1992). c. 4, s. 247.

40 el-Mutahhar b. Tahir el-Makdisi, *el-Bedü ve't-Tarih*. c. 5. s. 186.

41 el-Kastalani, İrşadü's-sêri li-şerhi sahihi'l Buhari, c.5, s. 241.

42 Şihabuddin el kinani el-Askalani İbn Hacer, , *el-İsabe fi temizi es-Sahabe* (Kilkde, 1853). c.1 s. 3.

kaybetmiş ve çarpışmalardan dolayı ölenlerin defin işlemi gerçekleştirilememiştir. Sıcak havanın etkisiyle savaş meydanlarındaki cesetlerin kısa sürede bozulmasıyla birlikte mikroplar havaya karışmış ve tâunun yayılmasını hızlandırarak ölenlerin sayısının artmasına sebep olmuştur.⁴³

4. Hz. Ömer'in Şam'a Gelişi

Hz. Ömer, Şam bölgesinde fethedilen toprakların durumunu tanzim, gayrimüslim halkın statüsünü tayin ve askerleri teftiş etmek için h. 18. yılda, Medine'de yerine Hz. Ali'yi vekil bırakarak ashâb-ı kirâmın ileri gelenleriyle birlikte yola çıktı. Halife, Şam ile Hicaz sınırı olan Serğ Mevkii'ne ulaştığında Ebu Ubeyde, Şurahbil b. Hasene ve Yezid b. Ebu Süfyan'ında aralarında bulunduğu Suriye bölgesinin fethiyle görevli olan komutanlar tarafından karşılandı. Ebu Ubeyde b. Cerrah, Hz. Ömer'e Suriye'de yayılmış olan tâun hastalığından ve onun dehşetinden bahsettiğinde hastalığın şiddetinden ürperen Hz. Ömer, yola devam etmek veya Medine'ye dönmek konusunda istişare yapmak üzere muhacirleri topladı. İstişareye katılanlar arasında görüş ayrılığı yaşandı. Muhacirlerin bir kısmı Allah rızasını umarak yola çıktıklarını, başlarına bir bela geleceğine inanmadıklarını ve yollarına devam etmeleri gerektiği yönünde görüş bildirdi. Bir kısmı ise tâunun bir bela ve felaket olduğunu bu sebeple Medine'ye dönmeleri gerektiğini belirttiler. Muhacirler arasında ihtilaf yaşanınca Hz. Ömer onları yollayarak Ensar ile bir araya geldi. Ensar'ın da muhacirler gibi ihtilafa düşmesi üzerine Hz. Ömer bu kez yalnızca Kureyş'ten ilk hicret edenler ve Mekke'nin fethine katılmış olanlarla bir araya gelerek onların görüşüne başvurdu. İki kişi dışında geri kalanların tamamı içinde buldukları durumun bir imtihan olduğunu, sonunda ölüm bulunduğunu ve Medine'ye geri dönmelerinin en doğru davranış olacağı konusunda ortak fikir beyan ettiler. Bu görüşü uygun bulan Hz. Ömer insanlara duyuru yaparak develerini hazırlamalarını ve sabah erkenden Medine'ye dönüleceğini bildirdi.⁴⁴

Hz. Ömer'in Medine'ye dönmeye karar verdiği sırada orada olmayan Ebu Ubeyde b. Cerrah, halifenin kararını öğrendiğinde son derece öfkelenildi. Ebu Ubeyde aşırı derecede kaderciydi. Hz. Ömer'in yanına gelerek "Allah'ın kaderinden mi kaçırıyorsun?" diye sorması üzerine Hz. Ömer, Ebu Ubeyde'ye uzun bir süre baktıktan sonra "Ey Ebu Ubeyde! Keşke bu sözü başkası söyleseydi. Evet, Allah'ın bir kaderin-

43 Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 248; Abdullah, "Amvas Tâunu". s. 298.

44 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. c.10, s. 172, Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. s. 137; Temmavi, *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. s. 111; Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 104; Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri (Dört Halife Dönemi)*. s. 240-241.

den Allah'ın diğer bir kaderine kaçıyorum.” cevabını verdi.⁴⁵ Hz. Ömer daha sonra sözlerine şu şekilde devam etti “Sen devenle bir vadiye ulaşsan, vadinin bir tarafı sulu ve yeşillik bir otlak, diğer tarafı susuz ve çorak olsa deveni nerede otlatırsın? Deveni otlak yerde otlatırsan Allah'ın takdiriyle otlatmış olmaz mısın? Şayet çorak yerde de otlatırsan Allah'ın takdiriyle otlatmış olmaz mısın? Bunların her ikisi de Allah'ın kaderidir.”⁴⁶ Hz. Ömer ve Ebu Ubeyde konuşurlarken yanlarına Abdurrahman b. Avf geldi. Konuşulanları öğrendiğinde ise onlara Resûlullah'tan duyduğu “Şayet bir yerde tâun hastalığı olduğunu iştirseniz oraya girmeyin. Bir yerde tâun hastalığı çıkarsa ve siz orada bulunursanız tâundan kaçarak oradan çıkmayın.”⁴⁷ hadisini hatırlattı. Hadisi hatırlayan Hz. Ömer verdiği kararın doğruluğundan ve hadisle uyuşmasından dolayı Allah'a hamd etti ve Medine'ye geri döndü.⁴⁸

5. Hz. Ömer'in Suriye'ye Gıda Yardımında Bulunması

Yıl boyu etkisini sürdüren tâun salgınından on binlerce insanın hayatını kaybetmesi ve yaşanan kıtlık Suriye'deki tarımsal üretimde büyük bir düşüş yaşanmasına neden olmuştu. Bu sebeple insanlar temel gıda maddelerinin temininde zorluklar yaşamaktaydı. Hz. Ömer Suriye'den döndükten sonra bölgeye yiyecek yardımında bulunmak için harekete geçti ve insanlar temel gıda ihtiyaçlarını karşılayıncaya kadar süt, yoğurt, tereyağı ve et yememeye yemin etti.⁴⁹ Hz. Ömer Irak ve Mısır eyaletlerindeki valilere mektup yazarak Suriye'ye gıda yardımında bulunmalarını emretti. Irak valisi Sa'd b. Ebu Vakkas Irak'a yiyecek ve giyecek yardımını kara yoluyla ulaştırırken, Amr b. el-As un, zeytinyağı ve çeşitli gıda maddeleri ile beş bin elbiseden oluşan yardımı yirmi gemilik bir filoyla ve Kızıldeniz yoluyla Medine'ye gönderdi. Hz. Ömer Amr b. el-As'ın gönderdiği yardım malzemelerini ilk olarak kıtlıktan dolayı yardıma ihtiyacı olan Medine'deki Müslümanlara dağıttı.⁵⁰

45 Temmavi, *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. s. 111; Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. s. 138; Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 104; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. c.10, s. 172; Fayda, *Hulefâ-yı Râşidîn Devri (Dört Halife Dönemi)*. s. 241.

46 Temmavi, *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. s. 111-112; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. c.10, s. 172; Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 104.

47 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42: 53 (25118); Mâlik b. Enes, *Câmi*, 7; el-Kuşeyri, *Sahihu Müslim*, 4: 1733 (98); Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 6.

48 Temmavi, *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. s. 112; İbn Asakir, s. 171; Abdullah, “Amvas Tâunu”. s. 294-295.

49 İbn Haldun, *Divanü'l el-Mubteda ve'l haber fi Tarihi'l Arab ve'l Berber*. c. 2, s. 553.

50 el-Ya'kûbî, *Târihu'l-Ya'kûbî*. c. 2, s. 154; İbn Haldun, *Divanü'l el-Mubteda ve'l haber fi Tarihi'l Arab ve'l Berber*. c. 2, s. 553; Araybi Muhammed Abdulhamit, *el-İstiraticiyetü'l-İttisaliyye li Ömer ibnû'l Hattab fi İdareti'l-ezemet* (Yüksek Lisans, et-Tahir Mevlai, 2016). s. 216.

Daha sonra artan malzemeleri Zübeyr b. Avvam'ın başkanlığındaki deve kervanı ile Suriye'ye sevk etti. Yardım malzemelerinin tâundan etkilenen ihtiyaç sahiplerinin evlerine kadar ulaştırılmasını emretti. Ayrıca tâundan dolayı açlıkla karşı karşıya olan insanlar için develerin kesilmesini, etlerinin güneşte kurutularak pastırma haline getirilmesini ve iç yağlarıyla birlikte insanlara dağıtılmasını bildirdi. Yardımı almaya gelemeyecek durumda olanlar için ise sabah namazından sonra aşçılar tarafından yemek yapılarak görevliler tarafından kendilerine ulaştırılmasını da emretti.⁵¹

6. Ebu Ubeyde Bin Cerrah'ın Vefat Etmesi ve Yerine Muaz b. Cebel'in Geçmesi

Ebu Ubeyde b. Cerrah Aşere-i Mübeşşere'den olup İslam'a ilk kabul eden ve hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret eden sahabilerdendi. Bedir ve Uhud savaşlarına katılan Ebu Ubeyde Hz. Peygamber'in yanağına saplanan miğfer parçasını çıkarırken iki ön dişi kırılmış ve bundan dolayı kendisine ethem denilmiştir. Hz. Peygamber, Ebu Ubeyde için "Her ümmetin bir emini vardır. Bu ümmetin emini Ebu Ubeyde b. Cerrah'tır." buyurmuştur.⁵²

Hz. Ömer, Medine'ye döndükten sonra çok sevdiği ve değer verdiği Ebu Ubeyde'nin tâuna yakalanmasından korktuğu için onu Şam topraklarından çıkarmaya karar verdi. Fakat takvasını ve imanını bildiği Ebu Ubeyde'nin kendisinin kurtulmasına karşın askerlerini tâunun kucagında bırakmayacağını, askerleriyle aynı kaderi paylaşmak isteyeceğinden emindi. Bu sebeple Ebu Ubeyde'ye, kendisine ihtiyacı olduğunu ve acilen Medine'ye gelmesi gerektiğini bildiren bir mektup yollamaya karar verdi. Hz. Ömer'in mektubunu alan Ebu Ubeyde, halifenin kendisini tâun bölgesinden çıkarmak için bu yola başvurduğunu anladı ve yanındakilere "Allah müminlerin emirini affetsin." dedikten sonra halifeye cevap olarak şu mektubu yazdı:

"Ey Müminlerin Emiri!

Senin bana olan ihtiyacını anladım. Ben Müslüman askerlerden birisiyim ve kendimi onların hiçbirisinden üstün görmüyorum. Allah'ın benim ve onlar hakkında yazdığı kader gerçekleşene kadar onlardan ayrılmak istemiyorum. Benden bu talebinizi geri çekin ve askerlerimin arasında kalmama müsaade edin."⁵³

Ebu Ubeyde'nin mektubunu alan Hz. Ömer mektubu okuduğunda kendini tutamayarak ağlamaya başladı. Halifeyi ağlarken gören insanlar "Ey Müminle-

51 Abdullah Taha Abdullah Nasır es-Selmani, *Ezmetu Amue'r-ramade el- İktisadiye* (Musul: Külliyyetü'l Terbiye, 2010). s. 16.

52 İbnü'l Esir, *Esedü'l-ğabe fi Marifeti's-sahabe*. c. 3, s. 126-127.

53 İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. c.10, s. 42; Temmavi, *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. s. 374-375; Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. S. 138; et-Taberî, *Târîhu't Taberî*. c. 4, s. 60-61; Abdullah, "Amvas Tâunu". s. 295.

rin Emiri! Ebu Ubeyde mi öldü?” diye sordular. Hz. Ömer yanındakilere “Hayır ama ölüme çok yaklaştı.” cevabını verdikten sonra Ebu Ubeyde’ye yeni bir mektup yazarak insanları nemden uzak, yüksek ve havadar bir yere çıkarmasını emretti.⁵⁴

Ebu Ubeyde, Ebu Musa el-Eşari’yi çağırarak ona Hz. Ömer’den gelen mektubu gösterdi ve Ebu Musa’ya “Hemen yola çıkarak insanlar için güzel bir yer bul ve bana haber ver. İnsanları bulduğun yere götüreceğim.” dedi. Ebu Musa yol hazırlığı yapmak için evine gittiğinde eşinin de tâuna yakalanmış olduğunu gördü. Ebu Ubeyde’nin yanına gelerek durumu bildirdiğinde Ebu Ubeyde, kendi devesinin hazırlanarak Ebu Musa’ya verilmesini emretti. Ebu Musa deveye binmek için ayağını üzengiye koyduğunda kendisinin de tâuna yakalandığını anladı ve “Allah’a yemin olsun ki hastalık bana da isabet etti.” dedi.⁵⁵

Hastalık iyice yayıldığında Ebu Ubeyde, kendisi ve ailesi henüz hastalığa yakalanmamışken insanlara şu şekilde hitap etti:

“Ey insanlar! Bu hastalık sizin için Allah’ın bir rahmeti ve peygamberinizin size olan duasıdır ve bu hastalık sizden önceki salih kişilerin ölüm sebebidir.” ve tâun hastalığının ecrinin Allah katında büyük olmasından dolayı hastalığın kendisine ve ailesine de bulaşması için dua etti.⁵⁶

Kısa süre sonra Ebu Ubeyde tâuna yakalandı ve hastalık bütün vücuduna yayıldı. Hastalığın ilerleyip, şiddetli nöbetler geçirmeye başladığında hastalıktan kurtulamayacağını anladı ve insanları toplayarak şöyle dedi:

“Size bir vasiyetim var. Bu vasiyete bağlı kaldığınız sürece hem hayatta hem de ahirette hayır üzere kalacaksınız. Namazı kılın, zekâtı verin, orucu tutun, hac yapın, sadaka verin, mütevazı olun, birbirinizi sevin, akraba ziyaretinde bulunun, idarecilerinize karşı sadık olun, onlara tavsiyelerde bulunun. Dünya hayatı sizi aldatmasın. Şayet bin sene de yaşasanız sonunda benim gibi gideceğiniz yer bellidir. Çünkü Allah insanoğluna ölümü yazmıştır ve hepsi ölecektir. Onların en faziletlisi rabbine en itaatkâr olandır. En çok amel eden edeni ise ahireti için amel edendir.”⁵⁷

54 et-Taberî, *Târîhu’t Taberî*. c. 4, s. 60-61; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*. c.10, s. 42; Temmavi, *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. s. 374-375; Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. S. 138; Abdullah, “Amvas Tâunu”. s. 295.

55 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*. c. 10, s. 42-43; et-Taberî, *Târîhu’t Taberî*. c. 4, s. 61; Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 249.

56 et-Taberî, *Târîhu’t Taberî*. c. 4, s. 61; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*. c. 10, s. 43; Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 250; İbnü’l Esir, *Esedü’l-ğabe fi Marifeti’s-sahabe*. c. 3, s. 127.

57 Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 250; Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. s. 138; Abdullah, “Amvas Tâunu”. s. 296-297.

Ebu Ubeyde daha sonra Muaz b. Cebel'e dönerek "Ebu Abdurrahman insanlara namaz kıldır. Allah sana rahmet etsin. Seni kendime halef seçtim." dedi ve kısa süre sonra vefat etti.⁵⁸

Amvas Tâunu sebebiyle pek çok sahabe hayatını kaybetmiş olsa da Ebu Ubeyde b. Cerrah'ın vefatının İslam Tarihi açısından farklı bir önemi vardır. Benî Sâide Çardağı'nda Hz. Ebu Bekir'e biat edilmeden önce Hz. Ebu Bekir, Ensar mensuplarına orada bulunan Hz. Ömer veya Ebu Ubeyde b. Cerrah'tan birini halife olarak seçmeleri tavsiyesinde bulunmuştu.⁵⁹ Diğer taraftan Hz. Ömer, Ebu Lü'lüe'nin gerçekleştirdiği suikast sonucunda ağır şekilde yaralandığında ve aldığı yaralardan dolayı öleceği anlaşıldığında ashabın önde gelenleri Hz. Ebu Bekir'in yaptığı gibi yerine birini tayin etmelerini istediler. Hz. Ömer ısrarlar karşısında "Şayet Ebu Ubeyde hayatta olmuş olsaydı, halifeliği ona devrederdim. Çünkü Resulullah onun için "Ümmetimin Emîni" demişti." cevabını vermiş ve kendisinden sonra halife olacak kişiyi seçmeleri için bu işi oluşturduğu şuraya devretmişti.⁶⁰ Ebu Ubeyde b. Cerrah'ın sahip olduğu özellikler sebebiyle gerek Hz. Ebu Bekir gerekse Hz. Ömer tarafından halifeliğe layık görülmesi dikkate şayandır. Onun Amvas Tâunu'nda hayatını kaybetmesi bir noktada tarihin dönüm noktalarından birini teşkil edilmiştir.

7. Muaz b. Cebel'in Vefat Etmesi ve Yerine Amr b.El-As'ın Geçmesi

Muaz b. Cebel on sekiz yaşında Müslüman olmuş, Bedir ve Uhud savaşı başta olmak üzere pek çok savaşa katılmıştı. Hz. Peygamber'in Müslümanlara Kur'an-ı Kerim öğrenmeleri için tavsiyede bulunduğu dört sahabiden⁶¹ biri olan Muaz için Hz. Peygamber "Ümmetimin haram ve helali en iyi bilen Muaz b. Cebel'dir."⁶² buyurmuştu. Muaz ulaştığı bilgi ve yorum gücüyle Hz. Peygamber'in sağlığında fetva veren nadir sahabilerden biriydi.⁶³

Ebu Ubeyde'nin vefatından sonra tâun hastalığından ölenlerin sayısı daha da arttı. İnsanlar tâunu bir tufan olarak değerlendirerek Muaz b. Cebel'den Allah'ın tâunu üzerlerinden kaldırması için Allah'a dua etmesini istediler. Bu sırada Amr

58 İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. c. 3, s. 482; Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. s. 138; Sallâbi, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 250; Abdullah, "Amvas Tâunu". s. 296-297

59 el-Ya'kûbi, *Târihu'l-Ya'kûbî*. c. 2, s. 123; Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi 2 Hulefâ-i Râşidîn Dönemi*, 11. Bs, 4 c. (İstanbul: Ensar, 2014). c. 2, s. 35-37.

60 et-Taberî, *Târihu't-Taberî*. c. 4, s. 227-228; Temmavi, *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. s. 375; Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi 2 Hulefâ-i Râşidîn Dönemi*. c. 2, s. 171.

61 Bkz. Müslim, "Fedail", 112.

62 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 190.

63 İbnü'l Esir, *Esedü'l-ğabe fi Marifeti's-sahabe*. c. 5, s. 188.

b. el-As, Muaz b. Cebel'e gelerek insanların bulunduğu yeri terk etmesinin daha iyi olacağını söyledi. Fakat Muaz b. Cebel'de Ebu Ubeyde gibi tâunun Allah'tan gelen bir rahmet ve şehitlik kapısı olduğunu düşünüyordu. İnsanlara hitap ederek tâunun bir tufan değil Allah'ın rahmeti ve Hz. Peygamber'in dua ile kendilerine istemiş olduğu şehitlik olduğunu belirtti. Muaz b. Cebel daha sonra kendisinin de tâundan nasibini alması için Allah'a dua etti. Çok geçmeden Muaz'ın çocukları ile iki eşi tâuna yakalanarak vefat etti.⁶⁴

Ailesinin defin işlemlerini yerine getirdikten kısa süre sonra tâuna yakalanan Muaz b. Cebel öleceğini anladığında şöyle dedi:

“Selam olsun sana ey ölüm. Ey davetsiz misafir! Ey devenin üzerinde gelen sevgili! Sana selam olsun. Ey Rabbim! Senin bildiğin üzere hayatım boyunca senden korktum ve şimdi senin rahmetini istiyorum. Şüphesiz ki sen benim dünyayı sevenlerden ve onun içinde uzun süre kalmak isteyenlerden olmadığını biliyorsun.”⁶⁵

Muaz b. Cebel yerine Amr b. el-As'ı atadı ve çok geçmeden vefat etti. Vefat ettiğinde otuz sekiz yaşındaydı.⁶⁶ Muaz b. Cebel'in tek oğlu Abdurrahman'ın tâundan ölmesi ve Muaz'ın da aynı yıl hayatını kaybetmesi ile soyu kesilmiştir.⁶⁷

8. Amr b. El-As'ın İnsanları Dağ Yamaçlarına Yerleştirmesi

Ebu Ubeyde b. Cerrah ile Muaz b. Cebel aşırı kaderci olduklarından tâun hastalığını Allah'ın rahmeti olarak saymışlar ve hastalığa karşı hiçbir önlem almamışlardı. Fakat Amr b. el-As seleflerinden farklı düşünmekteydi. İnsanları havanın daha temiz ve nemin daha az olduğu dağ eteklerine götürmeye karar verdi. Halka hitap ederek tâunun ateşin yayıldığı gibi yayıldığını ve dağlara çekilmeleri gerektiğini söyledi. Ashaptan Ebu Ubeyde ve Muaz b. Cebel'in görüşünde olanların Amr b. el-As'a şiddetle karşı çıkmasına rağmen Amr kararını uygulamaya geçirdi. İnsanlara dağların yamaçlarına giderek oralara yerleşmelerini emretti. Amr'ın emri doğrultusunda insanlar dağ yamaçları boyunca yerleştiler ve tâun salgını zamanla etkisini

64 İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. c.3, s. 656-657; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*. c. 2, s. 172; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. c. 10, s. 43; Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. s. 138; Abdullah, “Amvas Tâunu”. s. 297; Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 251; İbnü'l Esir, *Esedü'l-ğabe fi Marifeti's-sahabe*. c. 5, s. 189; et-Taberî, *Târîhu't Taberî*. c. 4, s. 62.

65 İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. c.3, s. 657; İbnü'l Esir, *Esedü'l-ğabe fi Marifeti's-sahabe*. c. 5. s. 189; Abdullah, “Amvas Tâunu”. s. 298; Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 251-252.

66 et-Taberî, *Târîhu't Taberî*. c. 4, s. 62; Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. s. 138-139; Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 252; İbnü'l Esir, *Esedü'l-ğabe fi Marifeti's-sahabe*. c. 5, s. 190; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. c. 10, s. 43.

67 İbnü'l Esir, *Esedü'l-ğabe fi Marifeti's-sahabe*. c. 5, s. 188.

kaybederek sona erdi. Amr'ın insanları dağ yamaçlarına yerleştirdiği haberi kendisine ulaştığında Hz. Ömer, Amr'ı kınamadı. Zira daha önce kendisi Ebu Ubeyde'ye insanları buldukları yerden çıkararak daha havadar ve yüksek yerlere çıkarmasını emretmiş fakat Ebu Ubeyde'nin ömrü buna yetmemiştir.⁶⁸

9. Amvas Tâunu'ndan Sonra Hz. Ömer'in Suriye'ye Gelmesi ve İşleri Düzene Koyması

Amvas Tâunu ortadan kalktıktan sonra ardında çözülmesi gereken pek çok sorun bırakmıştı. Bozulan askeri sistemin yeniden kurulması, sınırların güvenliğinin yeniden sağlanması, bölgeye yeni idarecilerin atanması ve ölen insanların miraslarının hak sahiplerine dağıtılması gibi çözülmesi gereken meseleler vardı. Hz. Ömer işleri düzene koymak için Medine'de yerine vekil olarak Hz. Ali'yi bırakarak çok sayıda sahabe ile birlikte Suriye'ye doğru yola çıktı. Eyle şehrine ulaştığında burada üç dört gün kadar kaldıktan sonra Şam'a geçti.⁶⁹

Halife ilk olarak ölen yöneticilerin yerine atamalarda bulunarak tâunda hayatını kaybetmiş olan Yezid b. Ebu Süfyan'ın yerine kardeşi Muaviye b. Ebu Süfyan'ı Şam valiliğine, Abdullah b. Kays'ı ise Biladü's-Şam sahillerine komutan tayin etti.⁷⁰ Daha sonra halkın gıda sorunuyla ilgilenen Hz. Ömer, kestirdiği develerin etlerini ekmek ile birlikte insanlara dağıtmaya başladı. Bunun yanında Muaviye'ye Suriye topraklarında tâundan zarar gören insanlara yiyecek yardımında bulunmasını emretti. Irak valisi Sa'd b. Ebu Vakkas'a da mektup yazarak kendi bölgesinde tâundan zarar görenlere yardımda bulunmasının yanı sıra Suriye'ye de gıda maddeleri göndermesini bildirdi. Halka yapılan bu yardımlar tâunun etkisi ortadan kalkıp, yiyecek sorunu çözülmeye değin devam ettirildi. Hz. Ömer ayrıca her ay insanlara düzenli olarak aylık gıda yardımında bulunmaktaydı. Bir insanın aylık ne kadar yiyeceğe ihtiyaç duyduğunu tespit amacıyla araştırmada bulundu. Bunun için bir cerib buğdayı un haline getirttikten sonra zeytinyağı ile yoğrularak hamur haline getirilmesini emretti. Daha sonra bu hamurla ekmek yaptırarak öğlen yemeği için çağırıldığı otuz kişiye ikram etti. Yemeğe gelenlerin tamamına hazırlanan ekmeğin yeterli gelmesi üzerine bir kişinin bir aylık öğlen yemeği ihtiyacını tespit etmiş oldu. Aynı uygulamayı akşam yemeği içinde tekrar etti ve hazırlanan ekmeklerin akşam

68 İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. c. 10, c.43; et-Taberî, *Târihu't Taberî*. c. 4, s. 297; Abdullah, "Amvas Tâunu". s. 297; Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 252.

69 Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 252-253; Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. s. 139; Temmavi, *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. S. 99; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-nihâye*. s. 44; et-Taberî, *Târihu't Taberî*. s. 63-64

70 İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. c. 9, s.413; Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 253; Abdullah, "Amvas Tâunu". s. 82-83.

öğünü içinde yeterli olduğunu anladı. Bundan hareketle insanlara her ay öğlen ve akşam yemeği için iki cerib⁷¹ un ile iki kıst⁷² zeytinyağı ve bir kıst sirkenin dağıtılmasını buyurdu.⁷³ Müslümanlardan biri ihtiyaç sahibinin köle olması durumunda ne kadar verilmesi gerektiğini sorunca Hz. Ömer, özgür bir insanla kölenin ayırt edilmeden herkese aynı miktarda yiyeceğin verilmesini emretti.⁷⁴ Hz. Ömer gıda yardımında bulunurken mevcut olanakları en verimli şekilde kullanarak hür veya köle ayrımı yapmadan herkes için en iyi koşulları sağlamaya çalışmıştır.

Halife daha sonra ölen Müslümanların miraslarının taksim işiyle ilgilenmeye karar verdi. Tâundan ölenlerin sayısının çok fazla olması ve bazı ailelerin bütün fertlerinin hastalık sebebiyle hayatını kaybetmesi miras taksimini zorlaştırmaktaydı. Hz. Ömer ilk olarak tâundan ölenlerin varislerini tespit ettirdi ve sonra onları çağırarak aralarında miras taksimi yaptı. Varislerin tamamının hayatını kaybetmesi ve varislerin tespit edilememesi sebebiyle ortada kalan malları ise fakirlere dağıtmıştır.⁷⁵ Hz. Ömer ayrıca devlete ait olan arazilerden tahsis ederek arazilerini genişletmiş ve insanların rahat yaşamaları için evlerinin genişletilmesine de destek vermiştir.⁷⁶ Suriye emirleri Hz. Ömer Medine’de iken miras taksiminde sıkıntılar yaşamış, konuyla ilgili olarak Hz. Ömer’e mektup yazarak ne yapılacağını sormuşlardı. Halife miras olarak kalan malları hak sahiplerine dağıtarak hem malların zayi olmasını engellemiş hem de adli teşkilatın uzun yıllar boyunca uğraşmak zorunda kalacağı miras davalarını birkaç hafta içinde kesin sonuca bağlamayı başarmıştır. Aynı zamanda miras taksiminin kanuni yollarla çözümüne gidilmesi ile insanlar arasında ortaya çıkabilecek gizli düşmanlıkların da önüne geçilmiş oldu.⁷⁷

71 Hz. Ömer zamanından itibaren İslam dünyasında kullanılan alan ve hacim ölçüsüdür. Bölgeler göre farklılık göstermekte olan cerib 29,5 ile138 litre arasındadır. Bkz. Ebu Ubeyd Kâsım Sellâm, *Kitâbü’l-Emval İlk Dönem Ekonomi Yönetimi*, trc. Cemaleddin Saylık (Ankara: Ankara Okulu, 2016). Mustafa Fayda, “Cerib”, *TDV*, 44 c. (İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi, 1993). c. 7, s. 402.

72 Muhtelif bölgelere ve ölçülen ürüne göre değişiklik gösteren hacim ölçü birimi. Zeytin yağı için ölçü birimi olarak kullanıldığında 2,106 litreye tekabül etmektedir. Bkz. Cengiz Kallek, “Kıst”, *TDV*, 44 c. (İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi, 2002). c. 25, s. 504.

73 Kâdî Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ’Ebu Yale, *el-Ahkâmüs-Sultâniyye* (Beirut: Darü’l-kütübi’l İlmiyye, 2000). s. 239;es-Selmani, *Ezmetu Amue’r-ramade el- İktisadiye*. s. 15; et-Taberî, *Târihu’t Taberî*. s. 64-65.

74 el-Belâzürî, *Fütühu’l-Büldân*. s. 273.

75 Temmavi, *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. s. 193; Sallâbî, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 253; Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. s. 139; Abdullah, “Amvas Tâunu”. s. 299; et-Taberî, *Târihu’t Taberî*. c. 4, s. 65; Necmen Yasin, *et-Tarihü’l İktisadi li Asrir-risaleti ver-Raşidin* (Beirut: Darü’l-kütübi’l İlmiyye, 1971). s. 153.

76 et-Taberî, *Târihu’l-ümem ve’l-mülük*. c. 4, s. 65; Yasin, *et-Tarihü’l İktisadi li Asrir-risaleti ver-Raşidin*. s. 153.

77 Temmavi, *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. s.193.

Amvas Tâunu askeri açıdan da önemli sonuçlar doğurmuş ve bu alanda da tedbirler alınması gerekmişti. Salgın sonucunda Suriye’de bulunan Müslüman askerlerin yaklaşık yarısını oluşturan yirmi beş bin asker ve birçok önemli komutan hayatını kaybetmişti. Yaşanan kayıplar bir yandan İslam’ın yayılmasına büyük bir darbe vururken, diğer yandan sınırları savunmasız bırakmıştı. Müslümanların içinde bulunduğu durum Rumları Suriye’ye saldırmaya teşvik etmişse de hastalığın şiddetinden dolayı buna cesaret edememişlerdi. Fakat hastalığın etkisini yitirmesiyle Rum tehlikesi tekrar belirecekti.⁷⁸

Hz. Ömer, Rumların saldırmasını engellemek için Suriye’nin farklı bölgelerinden askerler getirip, tümenler halinde düzenleyerek başlarına komutanlar atadı ve ölen askerlerden boşalan yerlere yerleştirdi. Sınır boylarında da düzenlemeye giden halife, Bizans ile olan sınır boyuna hudutları korumaları ve düşman saldırısını önceden haber vermeleri için askeri birlikler yerleştirdi.⁷⁹

Hz. Ömer Şam’dan ayrılıp Medine’ye dönmeden önce insanlara bir konuşma yaparak şunları söyledi:

“Ben sizleri idare etmeyi üstlendim. Sizin işleriniz için Allah’ın bana yüklediğini yerine getirdim. Halife olarak hükmümü verdim. Ganimetlerinizi, evlerinizi ve savaşaçağınız yerleri aranızda taksim ettim. Sizin mallarınızı yine sizin aranızda adil olarak dağıttım. İnşallah yaptığımız dağıtımlar hakka uygun olmuştur. Ordugâhlar tayin ettim ve savaşa gideceğiniz yönleri belirledim. Giriş çıkışlarınızın nereden olacağını tayin ettim. Ganimetlerinizi bol şekilde verdim. Arazilerinizi ve evlerinizi genişlettim. Size verilecek erzak, bağış ve maaşları belirledim. Görevlilere ihtiyacınız olan şeyleri temin etmeleri için emir verdim. Kim yapılması gereken bir işten haberdar olursa bunu bize söylesin ki yerine getirelim Allah’ın izniyle. Ondan başka güç ve kuvvet yoktur.”⁸⁰

Sonuç

Hz. Ömer’in hilafeti sırasında ortaya çıkan ve kısa sürede Suriye’nin büyük kısmını etkisi altına alan Amvas Tâunu’nun askeri, ekonomik ve politik alanda çok önemli sonuçları olmuştur. Yaklaşık yirmi beş bin Müslüman askerinin hayatını kaybettiği salgında yöneticilerin tâun salgını karşısında sergiledikleri tutumda farklılık göstermiştir. Aşırı derecede kaderciler olan Ebu Ubeyde b. Cerrah ile halefi

78 İbn Keşir, *el-Bidâye ve’n-nihâye*. c. 10 s. 44.

79 Sallâbi, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 253; Temmavi, *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. s. 99; Numani, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. s.140; Abdullah, “Amvas Tâunu”. s. 289.

80 Temmavi, *Hz. Ömer ve Modern Sistemler*. s. 99-100; Sallâbi, *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. s. 253; Abdullah, “Amvas Tâunu”. s. 289; Sarıçam, *Hz. Ömer*. s. 107.

Muaz b. Cebel, komutaları altındaki askerleri farklı bir yere götürmeyip buldukları yerde kalarak salgının neticesini beklemeyi uygun görmüştür. Onların bu kadercilik anlayışı hem hayatlarını kaybetmelerine hem de tâundan daha fazla askerin ölmesine neden olmuştur. Hz. Ömer ile Muaz b. Cebel'den sonra komutayı devralan Amr b. el-As ise askerlerin yerleşim yerlerinden uzak olmak kaydıyla daha yüksek yerlere nakledilmesini salgına karşı alınacak bir tedbir olarak görmekteydiler. Hz. Ömer ile Amr b. el-As'ın görüşü hem Hz. Peygamber'in karantina ile ilgili tavsiyesine hem de imkânlar çerçevesinde hastalıktan korunma yollarına uygun düşmektedir. Nitekim Halifenin daha önce Ebu Ubeyde'ye emrettiği askerlerin daha yüksek ve havadar bir yere çıkarılması emrini uygulayan Amr b.el-As daha fazla askerin ölmesini engellediği gibi hastalığın sonlanmasını da sağlamıştır.

Hz. Peygamber tâun ile ilgili olarak: “Şayet bir yerde tâun hastalığı olduğunu işitirseniz oraya girmeyin. Bir yerde tâun hastalığı çıkarsa ve siz orada bulunursanız tâundan kaçarak oradan çıkmayın.” buyurmuştur. Modern tıbbın salgın hastalıklar karşısında alınacak tedbirler arasında zikrettiği karantina uygulaması, Hz. Peygamber tarafından bin dört yüz yıl öncesinden tavsiye edilmiştir. Hadis doğrultusunda tâun bölgesinde bulunan insanların yerlerini terk etmemesi ve sağlıklı kişilerin de tâunun bulunduğu yere girmemesi salgının yayılmasını engelleyerek zararlarını minimize etmiştir.

Tâun salgınının önemli sonuçlarından birisi de yaşanan asker kayıpları nedeniyle İslam'ın yayılmasının sekteye uğramasıdır. Diğer taraftan Müslümanların yaşadığı asker kayıpları Bizans'ı yeniden Suriye'yi ele geçirme noktasında cesaretlendirmişse de gerek hastalığın şiddeti gerekse Hz. Ömer'in aldığı askeri tedbirler buna engel olmuştur. Halife vefat eden askerlerin yerlerine Suriye'nin diğer bölgelerinden getirdiği askerleri yerleştirerek durumun kısa sürede eski haline dönmelerini sağlamıştır.

Tâun sebebiyle tarımsal üretimde düşüş yaşanmış ve insanlar açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Hz. Ömer diğer eyaletlerden Suriye'ye yiyecek maddesi gönderilmesini sağlayarak hem insanların gıda ihtiyacını sağlamış hem de gıda fiyatlarının salgın nedeniyle aşırı derece de artmasının önüne geçmiştir. Halife'nin halkın temel gıda ihtiyaçlarını karşılayıncaya kadar süt, yoğurt, tereyağı ve et gibi gıdaları tüketmemeye yemin etmesi ise bir yönetici olarak halka bakış açısını ve yöneticilik algısını ortaya koyması bakımından son derece mühimdir.

Hz. Ömer tâun ortadan kalkmasından sonra Suriye'ye giderek salgının sonuçlarını yerinde görmüş ve gözlemleri neticesinde tedbirler almıştır. Hz. Ömer'in uygulamaları arasında ortada kalan malların varislerini tespit ettirmesi, varislerin de ölmesi durumunda ise onların varislerini tespit ettirerek miras taksiminde bulunması halifenin adalet noktasında ulaştığı noktayı göstermektedir. Halifenin buradaki iç-

tihadı aynı zamanda uzun yıllar boyunca adli makamları meşgul edecek davaların da önüne geçmiştir.

Amvas Tâunu'nun belki de en önemli sonucu politik alanda etkisini göstermiştir. Hz. Ömer tarafından halifelige layık görülen Ebu Ubeyde'nin tâun salgınında hayatını kaybetmesi ileride göreve gelecek halifeleri doğrudan etkilemiştir. Öte yandan Yezid b. Ebu Süfyan'ın vefatından sonra yerine Suriye valiliğine kardeşi Muaviye b. Ebu Süfyan'ın getirilmesi de tarihin seyrini değiştiren gelişmelerden biri olmuştur. Yaklaşık yirmi yıl boyunca Suriye'de valilik görevinde bulunan Muaviye, valilikte geçirdiği askeri, politik ve ekonomik anlamda iyi şekilde değerlendirmiş ve Hz. Ali'nin hilafeti döneminde O'nun karşısına çıkacak kadar güçlenmiştir. Hz. Ali ile girdiği hilafet mücadelesi sonucunda ise İslam tarihinin seyri değiştirmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdulhamit, Araybi Muhammed. *el-İstiraticiyetü'l-İttisaliyye li Ömer ibnü'l Hattab fi İdareti'l-ezemet*. Yüksek Lisans, et-Tahir Mevlai, 2016.
- Abdullah, Remzi İbrahim. "Amvas Taunu". *Tikrit Üniversitesi İlmi Dergisi* 20/1 (2012): 287-311.
- Ahmed b. Hanbel - Şuayib el-Arneut. *Müsned*. 2. Bs, 50 Cilt. Müessesetu'r-risale, 1999.
- Apak, Âdem. *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi 2 Hulefâ-i Râşidîn Dönemi*. 11. Bs, 4 Cilt. İstanbul: Ensar, 2014.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-. *Fütûhu'l-Bûldân*. Beyrut: Derve ve Mektebetü'l-hilal, t.y.
- Buhârî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *Sahihu'l-Buhârî*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Cevzi, Ebü'l Ferec Cemâluddîn Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-. *el-Muntazam fi târihi'l-mülûk ve'l-ümem*. Thk. Muhammed Abdülkadir Ata. 1. Bs, 19 Cilt. Beyrut: Darü'l Kütübî'l İlmiyye, 1992.
- Cevziyye, İbn Kayyim el-. *et-Tıbbu'n Nebevi*. Thk. Abdulhalık Adülgani. Beyrut: Darü'l Fikir, t.y.
- Dımaşkî, Ebü Zür'a Abdurrahmân b. Amr b. Abdillâh ed-. *Tarih'ü Ebi Züra ed-Dımaşki*. Thk. Şukrullah Nimetullahi Kavcenî. Dımaşk: Mecmeul Luğati'l-Arabiyye, t.y.
- Ebü Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as, (. *Sünenu Ebi Dâvud*. 4 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ebu Yale, Kâdi Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ'. *el-Ahkâmüs-Sultâniyye*. Beyrut: Darü'l-kütübî'l İlmiyye, 2000.
- el-Mutahhar b. Tahir el-Makdisi. *el-Bedü ve't-Tarih*. Bursaid: Mektebetü'l sekafeti diniye, t.y.
- Esbahani, Abdurrahman ibn Mende el-Abdi el-. *el-Mustahrac min Kutubi el-nas lit-tezkira*. Thk. Amir Hasan Sabri el-Temimi. Bahreyn: Vezaratü'l adl vaşşunu'l İslamiye, t.y.
- Fayda, Mustafa. *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*. 5. Bs. İstanbul: İFAV, 2014.
- Fayda, Mustafa. "Cerîb". TDV. 402. İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi, 1993.
- Fayda, Mustafa. *Hulefâ-yı Râşidîn Devri (Dört Halife Dönemi)*. 1. Bs. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2014.

- Feyruzabadi, Mecmdüddin Muhammed b. Yakub el-. *el-Kamusü'l Muhit*. 8. Bs. Beyrut: Müessesetü'l-risale, 2005.
- Genç, Özlem. “Kara Ölüm: 1348 Veba Salgını ve Ortaçağ Avrupa’sına Etkileri”. *Tarih Okulu* 10 (Ağustos 2011): 123-150.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. Hibetullâh b. Abdullah. *Târîhu Medîneti Dımaşk*. Thk. Muhibbuddin Ebi Said Ömer. 17 Cilt. Beyrut: Darü'l- Fikir, 1995.
- İbn Hacer, Şihabuddin el kinani el-Askalani. , *el-İsabe fi temizi es-Sahabe*. Kilkde, 1853.
- İbn Haldun, Abdurrahman İbn Muhammed. *Divanü'l el-Mubteda ve'l haber fi Tarihi'l Arab ve'l Berber*. Thk. Halil Şahade. 8 Cilt. Beyrut: Darü'l Fikir, 1988.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesir el-Kureyşi ed-Dımeşki. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki. 1. Bs, 21 Cilt. Dâru Hicre, 1998.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mukrem b. Ali. *Lisanu'l-Arab*. 3. Bs, 15 Cilt. Beyrut: Daru's-Sadir, t.y.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî. *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. Trc. Aadan Demircan. 2. Bs, 11 Cilt. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015.
- İbn Tolun, Ebü'l-Fazl Şemsüddîn Muhammed b. Ali b. Ahmed ed-Dımaşkî. *el-Menhelü'r-reviyyu fi't-tıbbi'n-nebevi*. Thk. el-Hafız Aziz Beg. 1. Bs. Riyad: Dar'alemu'l-Kütub, 1995.
- İbnü'l Esir, İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fit-Târih*. Thk. Abdullah el-Kazi. 2. Bs, 8 Cilt. Beyrut: Darü'l Kütübü'l-ilmıyye, 1994.
- İbnü'l Esir, İzzüddîn Ali b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Esedü'l-ğabe fi Marifeti's-sahabe*. Thk. Ali Muhammed Muavvid - ve Avil Ahmed Abdülmevcud. 8 Cilt. Beyrut: Darü'l Kutubi'l İlmiyye, t.y.
- Kallek, Cengiz. “Kıst”. *TDV*. 503-504. İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi, 2002.
- Kastalani, Ahmed b. Muhammed b. Abdilmelik el-. *İrşadü's-sêri li-şerhi sahihi'l Buhari*. 7. Bs. Mısır: el-Matbaa el-Kübra el-Emiriyye, 1905.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac b. Müslim el-. *Sahihu Müslim*. Thk. Muhammed Fuad Abdalbâki. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvattâ*. Thk. Muhammed Fuad Abdalbâki. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Numani, Allame Şibli. *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. Trc. Talip Yaşar Alp. 2. Bs. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2015.
- “Plague”. *World Healt Organization*. 22 Kasım 2019. www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/plague.
- Sallâbi, Ali Muhammed. *İkinci Halife Hz. Ömer Hayatı-Şahsiyeti-Dönemi*. Trc. Mehmet Akbaş. İstanbul: Ravza Yayınları, 2018.
- Sarıçam, İbrahim. *Hz. Ömer*. Ankara: TDV Yayınları, t.y.
- Seğani, Raziyyuddin el-Hasan b. Muhammed b. Haydar el-Advi es-. *el-Ubabu ez-Zahir ve'l-lübabu el-fehir*. t.y.
- Sellâm, Ebu Ubeyd Kâsım. *Kitâbü'l-Emval İlk Dönem Ekonomi Yönetimi*. Trc. Cemaleddin Saylık. Ankara: Ankara Okulu, 2016.
- Selmani, Abdullah Taha Abdullah Nasır es-. *Ezmetu Amue'r-ramade el- İktisadiye*. Musul: Külliyyetü'l Terbiye, 2010.
- Suyûtî, Celâleddin. *Halifeler Tarihi*. Trc. Onur Özatağ. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014.

- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülük*. 11 Cilt. Beyrut: Darü't-turas, 1967.
- Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-. *Târîhu't Taberî*. Thk. Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim. 12 Cilt. Kahire: Daru'l-maarif bi Mısır, t.y.
- Temmavi, Muhammed. *Hız. Ömer ve Modern Sistemler*. Trc. Muhammed Vesin Taylan. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2004.
- Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-. *Fütuhu's-Şam*. t.y.
- Varlık, Nükhet. "Tâun". *TDV*. 175-177. İstanbul: TDV İslam Araştırma Merkezi, 2011.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih el-. *Târîhu'l-Ya'kûbî*. 2. Bs, 3 Cilt. Beyrut: Der Sadir, t.y.
- Yasin, Necmen. *et-Tarihü'l İktisadi li Asrîr-rişaleti ver-Raşidin*. Beyrut: Darü'l-kütübî'l İlmiyye, 1971.
- Yıldırım, Nuran. "Salgınlar". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 114-115. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *et-Tıbbu'n Nebevi*. Thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı. 1. Bs. Derun Nefeis, 2004.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-. *Târîhu'l-İslâm*. Thk. Beşşer Avvad Maruf. 1. Bs, 6 Cilt. Dar el-Garb el-İslami, 2003.